

Радомир Станић

НЕПОЗНАТИ СВЕТ СТАРЕ УМЕТНОСТИ

Са отварања изложбе „Копије фресака из српских средњовековних цркава у рушевинама“, приређене у Галерији фресака у Краљеву

У племенитом и хуманом послу спасавања и заштите уметничког наслеђа, који је колико узвишен толико и креативан чин, постоје сектори прегалаштва који захтевају не само потпуно предавање, вишеструко одрицање и неизмерни занос, него и који подразумевају изразити људски дар, сензибилитет ствараоца и непоновљиву љубав којом се прилази угроженом делу. Копирање фресака је управо такво стваралаштво чије изворе и импулсе треба тражити у лепотама и вредностима нашег зидног сликарства, а развој и домете видети у заслугама неколицине сликара пре свега Зденке Живковић, данас нашег супериорног и још ненадмашеног кописте.

Оно чини ону незамењиву и најприснију компоненту у конзерваторству преко које се уметник најдубље увлачи у душу фреске, најснажније спознаје њене вибрације живота и здравља и најнепосредније осећа драму која се одиграва између слојева, пигмената и тонова режирану ударом времена и стихије људског нехата и небриге.

Методолошки савремен и научно доказан и проверен приступ заштити наше средњовековне уметничке баштине — пре свега фресака, копирање неодвојиво везује за сваки радикалнији вид конзерваторско-рестаураторских интервенција, а као посебан и најпоузданији облик документовања ових уметничких дела, представља незаменљив и далекосежан поступак у чијим је својствима удружено својеврсно зналаштво, даровитост, искуство, стручност и изнад свега осећање однеговано и раскрыљено до распона чијом би се ширином и интензитетом захватиле и тачно транспоновале многобројне сүштине које садржи фреска у свом слојевитом организму.

Пред нама су копије фресака које су надживеле време и злу судбину храмова и грабевина настрадалих у опаким и ковитлајним догађајима изазваним дејством сумрачне људске злобе непријатељске мотивације и рушилачким насртајима природне стихије. Сведочиле су деценијама и вековима како нам историја није била наклоњена и како нам је древна уметност до наших дана преброђавала сциле и харибде да би нашим очима могла да подари аутентичне лепоте и универзалне поруке својих анонимних твораца. Иако се све заверило против ових достојанствених ликова, маштовитих декорација, бојених површина на којима је наш давни предак осмишљавао радост и тугу стварања: и ратови, и трусови, и зла људска воља, и сујеверно предрасудно слепило, и невреме, и све што су тмине и ведрине света собом доносиле, доспели су са ранама и ожиљцима до нашег времена не би ли у крилу наше бриге и баштинарског бдења нашли своје спасење. Постоје, на жалост, неумитни закони у егзистенцији сваког живота који предочавају крај или који не гарантују перспективу. У случају ових колористичких знамења очуваних на свим патинираним зидовима нахерених и тужних рушевина, конзерваторство својим искуством, знањем, умношћу и инвенцијом покушава да надјача природне процесе и да помери границу живота овим преосталим траговима давног стваралаштва. Разноврсним интервенцијама и операцијама заснованим на исходима научних, техничких, технолошких и других испитивања и искустава постиже се висок степен заштите. У нашим материјално-финансијским условима не могу се остварити најоптималнији и најбезбеднији видови трајног очувања фресака на зидовима рушевина, нарочито не мерама обимних и целовитих рестаураторских захвата порушених објеката, иако је на том плану доста учињено. Из тих разлога данас се прибегава другим поступцима, сложеним и деликатним, који фресци продужавају живот ин ситу, или је скидамо и преносимо у музејске просторе где почињу да живе новим животом. Копирање преосталих фресака на рушевинама је посебан начин заштите, додуше посредан, али оправдан и целисходан нарочито у нашим економски и кадровски ограниченим условима.

Подухват копирања средњовековних фресака са зидова рушевина, остварен вишегодишњом акцијом Галерије фресака, некада самосталне, а сада установе у саставу Народног музеја из Београда, финансијском подршком Републичке заједнице културе, има вишеструки значај и циљ. Основи задатак састојао се у томе да се ове, зубом времена давно и витално угрожене ликовне представе, верно и тачно палетом и кичицом пренесу на нове подлоге, како би се у случају да је неизбежна смрт оригинала, обезбедило његово ново трајање макар колико се оно разликовало у односу на изворна својства. Дејством природних чинилаца остаци фресака на рушевинама под ведрим небом константно и постепено губе понешто од својих преосталих садржаја и

обележја, чиме се њихов интегритет и физички опстанак временом доводи у питање. Да би се избега овај ризик, копирањем се најпотпуније и за сада најефикасније може фиксирати не само аутопсија фреске, већ веродостојно обележити, односно пренети њене иконографске, стилске, техничке и друге одлике. За научне, информативне, културне, просветне и друштвене потребе на овај начин се остварује вишезначна мисија, а са становишта конзерваторске струке копирање је мера којом се осавременује и продубљује методолошки приступ заштите. За животопис и хронику фреске коју желимо да предамо у наслеђе будућим покољењима, копије су незамењиве одреднице и сигурни документи на којима ће се заснивати свака истина према којој се опредељујемо у покушајима и напорима да судбина зидне слике буде мање драматична и мање злехуда.

ПРЕСТА
ПОСТА

Експонати чији је само један део пред нама, говоре нам о томе да је остварен један велики и несвакидашњи подвиг, да је спроведен прави покрет овог вида спасавања фресака у рушевинама, чији је иницијатор и у великој мери реализатор Зденка Живковић, а Нада Комненовић, његов научни и стручни усмеривач и протагониста ове садржајне и узорне изложбе, коју прати изванредно садржајан и лепо уређен каталог.

У њему је учествовала мала чета сликара одушевљеника, који су са дубоким пијететом, скоро поклонички и најбоље што су могли са нервом ствараоца у убогим и подвижничким условима ископирали последње преостале фрагменте као нека тајанствена просветљења која су их дирљиво узбуђивала и креативно узносила. Из тих њихових неповљивих узбуђења доживљених у беспућу, на врлетима, у дубодолинама, у забитим и осамљеним пределима где су проналазили старе, али за њих нова врела уметности која су их архетипском снагом освајала и надањивала, створена је права галерија дела, откривен је, предочен читав један свет који је доскора био расут, недовољно познат, готово заборављен, с којим су друговали само конзерватори и ретки истраживачи наше уметничке прошлости. Сабране на једном месту, целовито стављене на увид нашој стручној, културној и научној јавности, ове копије успостављају импресивну представу о једном делу наше средњовековне уметничке баштине, чија смо унесрећена дела преко ретких виђења, штурих обавештења и непотпуних сазнања могли само да наслућујемо. Наднесени над њиховим елементарним ликовним садржајима који су случајно преостали, и сучени са траговима њихових изворних историјских вредности, можемо, не без сете, да замислимо шта би све данас имали од своје уметности прошлих времена, да смо били народ срећније прошлости.

Организација ове изложбе пример је лепе и ретке радне здружености трију установа: Народног музеја из Београда, институције која импонује својом отвореношћу и

ширином замаха, Народног музеја из Краљева, који је одувек, а сада са новим полетом, неговао овакве облике сарадње и Завода за заштиту споменика културе из Краљева, установе која је увек у свом динамичном и плодном развоју прихватала и подржавала племените напоре не само у области заштите споменика, већ у свим видовима културног и научног стваралаштва.

ПОВЕЉА
СРБИЈА

Почаствован и испуњен задовољством и радошћу што ми је пала у удео пријатна дужност да отворим ову изложбу, желим да изразим захвалност свим учесницима у њеној реализацији, да поздравим све присутне госте и да пожелим да ове рукотворине, настале по оригиналима расејаним по удаљеним и неприступачним старим пределима Србије, покрену наша осећања и изазову нашу жељу да им чешће одлазимо у походе и да помније пратимо њихов остарели живот. Културна јавност Краљева, која се прва сусреће са овим делима на окупу, несумњиво има привилегију, али која није случајна, јер у овом граду, овде у истим овим просторима, већ годинама мирују и зраче својом лепотом коније фресака из XIII века око којих се раба и оплођује мисао о заштити њихових оригинала, покрећу акције и остварују подухвати на заштити осталих културних и уметничких споменика.